

Anna rintaa!

Teksti Susanna Paasonen, kuvat Jyri Konttinen

Russ Meyerin elokuvat, erityisesti *Faster, Pussycat, Kill, Kill!* ovat olleet kulttielokuvia viimeistään siitä lähtien kun John Waters asemoi ne merkkitöiden kartalle kirjassaan *Shokkiarvo*. Kesällä televisiossa esitetty Meyer-elokuvasarja innoitti suomalaisiakin arvostelijoita kommentoimaan milloin elokuvien herttaista kömpelyyttä ja vahvoja naishahmoja, milloin taas Meyerin asemaa pehmporin edelläkävijänä. John Watersin ohjesääntöjen mukaan näitä elokuvia ei kuulu katsoa »vakavasti» vaan »lainausmerkeissä» ja »asenteella».

Aion kuitenkin hylätä lainausmerkit ainakin hetkeksi ja pohtia Meyerin elokuvien kulttilukutapojen kulttuurista sijaintia. Onko lainausmerkkien taa menemistä? Kenellä sinne on pääsy? Entä millä ehdoilla elokuvat ovat »kovia juttuja»?

Soon kämppiä

Susan Sontagin tunnetun määritelmän mukaan camp on vastaus kysymykseen, miten olla dandy massakulttuurin aikakaudella. Camp-asenne on tapa lukea kulttuurisia tekstejä enemmän vinoon kuin suoraan, pysähtyä niiden korniuksiin ja hymähtää niille. Tavallaan camp voi olla vastaava asenne kuin ironia, eli etäisyyden ottamista ja valtaa »nähdä toisin» paikantumatta yhteen merkitykseen. Alun perin lähinnä homokulttuuriin paikantunut camp on seksuaalipoliittisine latauksineen otettu vahvasti haltuun valtakulttuurissa. Siinä missä camp määritellään pervokäytöissään poliittiseksi, valtavirran tulkinnat painottavat sen epäpoliittisuutta ja esteettisyyttä.

Yleistasolla camp on erilaisten esittämistapojen sisäinen työkalu, jonka läpi katsotaan esimerkiksi elokuvallisia esitystapoja, lajityypillisiä konventioita ja näyttelijäntyötä. Camp ei juurikaan anna työkaluja tekstien poliittisuuden, niiden sosiaalisten ja kulttuuristen kontekstien purkamiselle. Siinä missä camp painottaa merkitysten monitasoisuutta ja asiantuntevasta connoisseur-asenteesta kumpuaavaa lukutaitoa, representaatioiden poliittisuutta tutkiva »vakava» luenta joutuu pysäyttämään merkitysten leikin ainakin osittain. »Vakava» (tai tosikkomainen) luenta, jollaisia olen itse ainakin viime vuosina ollut taipuvainen tekemään, lähtee siitä oletuksesta, että tekstit ovat tuottavia, produktiivisia. Tästä näkökulmasta elokuvatekstien ei niinkään katsota heijastavan yhteikuntaa tai vaihtoehtoisesta toimivan ainoastaan fantasian piirissä. Pikemminkin niiden nähdään sekä tuottavan että uusintavan kulttuurisia käsityksiä esimerkiksi sukupuolesta, halusta, etnisyydestä ja luokasta. Katsomis-tilanteessa katsojan arvotukset ja kulttuurinen pääoma neuvottelevat tekstin eilaisten merkitysten kanssa, mikä mahdollistaa elokuvasta tehtävät erilaiset tulkinnat. Ratkaisevaa tässä on, että mikäli teksti nähdään tuottavana, se on samalla aina myös poliittinen.

Soon liikaa

Mikä on sitten tämän vakavuuden suhde Russ Meyerin elokuviin? Meyerin elokuvat ovat miltei optimaalisia kohteita camp-luennoille. Kuluneiden vuosikymmenten mukanaan tuoma ajallinen etäisyys saa puvut, kampaukset, ehostukset yhtä hyvin kuin elokuvissa kuvatut »nykykulttuurin ilmiötkin» vaikuttamaan outoudes-

၇၀ ၇၀ ၇၀

၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀

၇ ၇၀၀၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀

၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀ ၇၀

၇၀

K

kultissa ei ole kyse

saan koomisilta. Elokuviissa on runsaasti ristiriitaisia esitysmuotoja, avantgardististen leikkausten ja kömpelön kamera- ja näyttelijäntyyntöjen välisiä siirtymiä. Olemattomat käsikirjoitukset ja runsaspovisten naispäähenkilöiden heikosti motivoitu alastomuus kuuluvat nekin elokuvien tunnusmerkkeihin.

Elokuva *Lorna – liikaa yhdelle miehelle* alkaa kohtauksella, jossa kaksi miestä seuraa ilmeisen humalaista, tiukkaan hameeseen puukeutunutta naista tämän kotiin. Toinen miehistä tunkeutuu sisälle asuntoon, yrittää raiskata vastustelevan naisen ja lopulta pahoinpittelee tämän. Kamppailun tiimellyksessä nainen päätyy puolipukeisilleen ja jää kohtauksen lopussa runnottuna nyyhkyttämään vuoteelleen. Kamera seuraa kohtauksia miesten näkökulmasta. Mieshahmojen silmien tavoin kamera kiinnittyy naisen takamukseen tämän kävellessä kohti kotiaan. Kamera seuraa myös asunnon ulkopuolelle jääneen miehen kiihotusta tämän seurattessa pahoinpitelyä ikkunan läpi. Toisessa kohtauksessa vankikarkuri raiskaa päähenkilö Lornan. Tätä edeltää pitkäkökö jakso, jossa Lorna uiskenkelee joessa alasti pehmeän musiikin säestyksellä. Otoksia leikataan ristiin vankikarkurin pakomatkaa kuvaavien, teräväsävyisen musiikin säestämien kuvien kanssa. Jakso huipentuu Lornan ja karkurin kohtaukseen ja ilmeisen väijäämättömään väkivallanteekoon. Raiskaus muuttuu kuitenkin väkivallasta Lornan syväksi nautinnoksi. »Tosimiehen» tavatessaan hän rakastuu syvästi ja anelee tätä jatkamaan suhdetta omasta avioliitostaan huolimatta.

Elokuvan voi toki lukea sarkastisena kommenttina freudilaiselle stereotyyppille, jonka mukaan kaikki naiset unelmoivat raiskaukses-

ta. Kyse on kuitenkin myös muusta kuin Lornan oletetusta halusta; kyseessä on lisäksi kameran ja oletetun katsojan halu. »Vakavien» silmiäni läpi nähtynä kameran tapa erotisoida naiseen kohdistuvaa väkivaltaa viittaa hyvin erityisen halun tuottamiseen, jota voisi kutsua vaikkapa termeillä voyeurismi, sadismi tai seksismi. Keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten elokuva kirjoittautuu sisään erilaisiin sukupuolta, seksuaalisuutta ja halua koskeviin ennakko-oletuksiin, arvotuksiin ja normeihin ja miten se uusintaa niitä. Mielestäni on jokseenkin selvää, että elokuvasta saatavalla nautinnolla on ehtonsa. Omalla kohdallani tekstistä nauttiminen ja sillä leikkiminen lakkasi jo alkuminuuteilla – toisin sanoen minun oli hankala löytää elokuvasta nautinnollista katsojan asemaa. Voisinkin olettaa, ettei elokuva vastannut haluuni tai että minä en vastannut elokuvan haluun. Puuttumatta tarkemmin ikuisuuskyseeseen »mitä nainen haluaa» haluaisinkin kysyä, millaista halua elokuva rakentaa ja olettaa katsojaltaan?

Mä tykkään, mä haluan!

Meyerin elokuvien pääosassa on tunnetusti kaksi valtaisaa rintaa tai varsinainen rintama. *Faster, Pussycat, Kill, Kill!* on kulttielokuva luultavasti keskeisesti »vahvojen» naishahmojensa takia. Tapa, jolla nämä dominat asetetaan nuikemmin tai runsaammin puetuina yleisön katseiden kohteiksi ei näytä vaikuttaneen elokuvasta paikoitin tehtyihin positiivisiin luontoihin. Joidenkin toisten Meyerin elokuvien, kuten *Vixenin*, kohdalla on kyse ehdasta pehmo-pornosta, johon on hankala lukea kumouksellisia juonteita. Mey-

erin tarkasteleminen pehmpornon isänä tekee elokuvien katselusta (ja kenties niistä nauttimisestakin) hyväksytyä lajityyppitietoisuuden näkökulmasta. Tällainen näkökulma on kuitenkin helposti sokea suhteille, joita tekstillä on sen lajityypin ulkopuolella. Kenties juuri tämä onkin »asenteella katsomisen» vahvuus: asenteella katsova tietää tunnistavansa elokuvatekstin korniudet ja kliseet ja osaa lajityyppitietoisuutensa avulla sijoittaa elokuvan suhteessa muiden elokuvien joukkoon sekä mahdollisesti myös laajempaan populaarikulttuuriseen tekstiverkostoon – kuten sarjakuviin, pin up -kulttuuriin ja musiikkiin. Näin ollen connoisseur-luenta keskittyy tekstien välisiin, intertekstuaalisiin suhteisiin puuttumatta

Jonkun kritisoimisesta vaan sen palvomisesta

niinkään tekstien merkitystuotantoon tai sen poliittisiin sisältöihin laajemmin.

Kun keskitytään tekstien sisäisiin ja välisiin jännitteisiin, uhkaksi nousee kontekstisokeus sekä luennot, jotka perustuvat kapeisiin ennakko-oletuksiin. Tekstien paikantuneisuutta ja poliittisuutta peittävä »vakava» luenta on tästä näkökulmasta katsottuna vääjäämättä tylsä ja ryppyotsainen kyselleessään tekstistä saatavan nautinnon ehtoja ja nautintojen suhdetta kulttuurisiin valtasuhteisiin. Toisaalta kulttuuriteorian klassikko **Louis Althusser** voisi muistuttaa, että juuri ideologian viettelevyys, sen tuottamat nautinnot tekevät siihen asettautumisesta haluttavan ja muuttavat ideologian läpinäkyvämmäksi. Tekstin puhuttelee varmasti eritavalla, mikäli tekstin oletetaan kutsuvan lukijaa mukaan tiettyihin arvojärjestelmiin.

Russ Meyerin elokuvien ja asenteellisen lukemisen yhteydessä laajemminkin voidaan mielestäni puhua tietyistä »rankkuudesta», joka on osa mieskeskeistä – tekeepä mieleni kirjoittaa patriarkaalista – arvojärjestelmää. Kyse on seksismistä lainausmerkeissä hieinan samaan tapaan kuin ilmaisjakelulehti *Like-uutisten* kansikuvissa, joiden pin up -mallien retro-tyyli viestii »asenteesta» ja ironisesta etäisyyden ottamisesta. Toisaalta numerosta toiseen toistuvat kuvat voi nähdä nimenomaan »rankkaa» luenta varten rakennettuina vähäpukisten naisten kuvina, joiden intertekstuaaliset viittaukset oikeuttavat niiden kuluttamisen. Kuvien ihannekuultajana ei ole vaikea nähdä nuorehkoa intertekstuaalisen lukutaidon omaavaa miestä. Kun kyse ei ole pehmpornosta vaan trendikkäämmän retropornosta – on kyse sitten Meyerin elokuvista tai *Liken* misuista – lainausmerkit luovat katsomisnautinnolle turvaliset kehykset.

»Asenne» lainausmerkeissä

Viime vuosina 1970-luvun pornoteollisuuden nousuvuosiin on palattu nostalgisesti elokuvissa *Boogie Nights* ja *People vs. Larry Flynt*. Molemmissa tapauksissa on muisteltu 70-lukua »seksuaalisen va-

pautumisen» ja pornoteollisuuden kukoistavana pioneeriakkauna, jolloin alan ammattilaiset olivat kuin yhtä suurta perhettä. Samalla elokuvat ovat pääosin vaienneet vapautuksen rajoja ja pornon sukupuolipoliittisia merkityksiä kyselleistä feministisistä vastadiskursseista. Valikoitu muistelu on helppo liittää oletukseen siitä, että seksuaalinen vapautuminen oli kirjaimellisesti vapautumista sukupuolimoraalisista konventioista, kaksinaismoraalista ja tekopyhydestä. Nämä näkökulmat sivuuttavat täysin »vapautumisen» ehdot. **Michel Foucaultia** mukailleen seksuaalisesta vapautumisesta puhuminen on melko yksinkertaistavaa, sillä seksuaalisuuskirjo on tullut olemaan vain rajoitusten, normien ja sääntöjen kautta. Tästä näkökulmasta katsoen ei ole olemassa mitään alkuperäistä, valtasuhteita edeltävä seksuaalisuutta, joka voisi päästä valloilleen »vapautumisen» myötä.

Vapautuminen on ambivalentti käsite, sillä se ikään kuin olettaa, että vapautumista seuraa sääntöjen ja rajoitusten putoaminen, paluu kahlitsemattomaan, sisäsyntyiseen ja vapaaseen seksuaalisuuteen. Toiseksi se edellyttää vapautumisen olevan yleispätevää ja koskettavan kaikkia samalla tavalla, mikä on niinkään hyvin kiistanalaista – onhan usein todettu, ettei »seksuaalinen vallankumous» suinkaan hälventänyt kulttuurista kaksinaismoralismia. E-pillerin tulon myötä raskauden pelko ei ollut enää pätevä syy kieltäytyä seksistä, jolloin neitsyen ja huoran tutut kategoriat jäsenyivät uudelleen panttaavan pihtarin ja kaikille jakavan huoran luokiksi. Samanaikaisesti oletukset miehisestä hallitsemattomasta libidosta, jota vastaavat luokkajaot eivät vaivaa, pysyi häkellyttävän muuttumattomana.

Lopuksi tahtoisin vielä painottaa, ettei ole suinkaan samantekevää, mistä paikasta tekstien luenta esitetään. Campin keskeisenä vahvuutena on 1900-luvun halki ollut kulttuuristen tekstien lataaminen uusilla, vaihtoehtoisilla merkityksillä. Niin esteettisenä leikkittelynä kuin poliittisena merkitystuotantonakin camp on tarjonnut vastakarvaisia tulkinnan mahdollisuuksia, mauttoman ja tyylikkään, kornin ja hienostuneen, valtavirran ja marginaalin nurinpäin kääntämistä. Se, mikä minua vaivaa erilaisissa »rankoissa» luennoissa on juuri kysymys vaihtoehtoisista sisällöistä. Kun Meyerin rintavia elokuvia katsotaan asenteella, kyseenalaistaako tämä luenta viime kädessä elokuvien tavat kuvata sukupuolta ja seksuaalisuutta vai oikeuttaako luenta näistä kuvastoista nauttimisen? Minun on vaikea nähdä näitä kulttielokuvia asiantuntevasti katselevan nuoren ja kaupunkilainen heteromiesyleisön tulkinnoissa halua tekstien poliittisuuden pohtimiseen tai edes sen myöntämiseen. Tämä yleisö saattaa olla esteettisiltä mieltymyksiltään vaihtoehtoisista, mutta kulttuuriselta sijainniltaan hyvinkin etuoikeutettua.

Tällainen asenteellinen katsominen ei haasta, vaan vaikenemisellaan pönkittää elähtäneitä arvostuksia. Lisäksi se oikeuttaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa seksualisoivan ja naisia esineellistävän fiktion kuluttamista sijoittamalla sen kulttikategoriaan. Ja kuten me kaikki tiedämme, kultissa ei ole kyse jonkun kritisoimisesta vaan sen palvomisesta. ✪